

את ראשית דרכה עשתה הציונות בהדרגה טקסים, עטוית פֶּרָאק (מעיל בעל "זנב סנונית") וחבושת צִילִינְדֶר ("קובע ארובה") - כעולה מתצלומי הצירים הנכבדים בקונגרסים הציוניים רבי הרושם, שתחילה היו נערכים מדי שנה. באותם ימים רחוקים התאפיינו לוח השנה הציוני במידה גדושה של טקסיות, שעה שעל חגי ישראל (י"ט בטבת); יום תל חי (י"א מועדים לאומיים וימי זיכרון - כמו יום הקרן הקימת לישראל (י"ט בטבת); יום תל חי (י"א באדר), ל"ג בעומר (י"ח באייר) וכן יום הרצל ויום ביאליק, שצוינו מדי שנה בזה אחר זה (כ"כ"א בתמוז). ואכן, מרוב טקסים היינו אז חגים ומועדים...

משקמה מדינת ישראל החל פחות מתמיד בטקסיותו של לוח השנה שלנו - ובמקום פראק וצילינדר עוטה הציונות, זה מכבר, מרכאות בלבד; מי מתכוון כיום תוך כדי נפנוף מעל ה"מַנְגֵל", לעצמאות ישראל? ובעת נגיסה ב"קאַרְטוּשְׁקֶס" שנאפו בגחלי המדורה המסורתית, מי זוכר את בר כוכבא? ומי זוכר את המועדים הלאומיים האחרים? בעת האחרונה נתבשרנו כי הכנסת החליטה לגאול משכחה את "יום הרצל" - ובהודמנות חגיגית זו מעניין לבדוק את "שער הרצל" ולבחון את מצב מנייתו של "חווה המדינה".

ואכן, הרצל היה תחילה "להיט" בתהליך מתן השמות ליישובים העבריים החדשים. בשנת 1911 נתבקש שם כולל ל"אחוזת בית" ולשכונות האחרות שנבנו בעקבותיה. בין היתר הוצעו אז השמות "הרצליה", "נווה יפו", "יפה נוף" וכן "אביבה" - אך בסופו של דבר

נבחר השם "תל אביב" שהציע מנחם שיינקין, כשמו העברי של הספר "אלטנוילנד" בתרגומו של סוקולוב. ליד ה"סְרָאָה" (בית השלטון) ומגדל השעון של יפו החל לפעול ביום כ"ה בתשרי תרס"ו (1905) "בית הספר התיכוני העברי הראשון בעולם" - הוא הגימנסיה "הרצליה"; ובשנת 1908, ארבע שנים לאחר פטירת הרצל, נטעה הקרן הקימת שני יערות המכונים "יער הרצל" - יער עצי זית ליד בן שמן, שהטורקים כרתו אותו בימי מלחמת העולם הראשונה ולאחריה שבה הקק"ל ונטעה בו אורנים; וכן בחולדה, שם נבנה גם "בית הרצל" - חווה להכשרת פועלים, שניטשה במאורעות 1929 לאחר נפילת מפקד המקום, אפרים צ'זיק.

מימין: הקונגרס הציוני השישי, 1903. אוסף התצלומים הלאומי

יהודה זיו

"שער הרצל"

1000

בראשית תהליך מתן השמות ליישובים העבריים החדשים היה הרצל להיט. משנות ה-20 של המאה ה-20 נפסק משום מה תהליך זה

הנישבה 1968

ביום כ' בתמוז תרס"ט (1909), במלאות חמש שנים לפטירת הרצל, התכנסו תושבי הגליל במושבה כינרת - שם צוין יום הזיכרון בתערוכה חקלאית ראשונה בארץ ובמרוצי סוסים. כל אחד מן הנאספים הניח אבן בגל זיכרון גדול ל"חוזה המדינה", "גל הרצל", המתנשא עד היום בשוליו הצפוניים-מערביים של תל בית ירח (פָּרַפּ). כך נמשכה הנחת האבנים מדי יום כ' בתמוז גם בשנים הבאות, עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה (שלהי תרע"ד, 1914).

רחובה הראשי של שכונת אחוות בית נקרא, מטבע הדברים, רחוב הרצל - שבראשו נבנתה הגימנסיה "הרצליה" (י"א באב תרס"ט, 1909) ולימים גם שכונת גבעת הרצל שבקצהו, בגבול המנזר הרוסי ושכונת אבו-כביר של יפו. ובשנת 1911 נוסדה השכונה העברית הראשונה בחיפה החדשה, שאף היא נושאת את השם הרצליה.

"קופת חולים" רכשה מן ההסתדרות הציונית מעל המושבה מוצא מגרש, שהיה מיועד ל"בניית מְבָרָאָה (סנטוריום) לסופרים ולמורים" - ליד הברוש, שנקרא בטעות ארו, שנטע שם הרצל בשנת 1898 כבואו לארץ לפגוש את קיסר גרמניה, וילהלם השני. מתוך הטעות נולד שמו של בית ההחלמה לפועלים, שנבנה על אותו מגרש בשנת 1923 - "ארוה", ראשי תיבות ארו הרצל, שתחילה הגו אותו "אַרְוָה" (אַרְוּוּ [של הרצל]) ולימים נעשה "אַרְוָה".

בשנת 1924 יסדה חברת "קהיליית ציון" מארצות הברית, עם חברי אגודת "בני בנימין [רוטשילד]" מבני המושבות הוותיקות בארץ, יישוב חדש לחוף השרון. המקום נועד מתחילת להיות עיר ובעקבות יומרנות זו ניתן לו השם הרצליה. בפועל הייתה הרצליה במשך זמן רב מושבת הדדים, שרק במלאות לה 36 שנה (1960) הוכרזה כעיר בישראל.

אך מכאן ואילך נפסקה, משום מה, קריאת יישובים חדשים על שם הרצל. רק תיגוקות ממין זכר הוסיפו עדיין להיקרא בשמו. כך הרצל שְׁכָטְרֶמֶן, יליד 1929, הוא לימים אלוף הרצל שְפִיר ששימש בשעתו גם

מפכ"ל משטרת ישראל. ושבויעיים לפני קום המדינה, בניסן תש"ח (1948), נולדו בגולת עיראק התאומים הרצל ובלפור לבית חקק - חתני חידון התנ"ך בשנת תשכ"ה (1965).

משהתקרב מועד יובלו של הקונגרס הציוני הראשון שהתכנס ב-1897, הקדים הדירקטוריון של הקק"ל והחליט "לקרוא את שמו של הרצל ז"ל על חבל ארץ, שיכיל גוש יישובים על אדמת הלאום" (פברואר 1946). ביולי 1949, לאחר גלגולים מגלגולים שונים, ייחדה ועדת שמות היישובים את "חבל הרצל", אך בנובמבר 1951 שונה שמו ל"מועצה אזורית חבל מְעוֹן", בעקבות שמה של חורבת מעון (הסמוכה לקיבוץ נירים) ושרידי בית הכנסת העתיק שנמצאו בה. משנת 1969 נושאת

שב וציינן, מכיכר הדוידקה ואילך, את השם "רחוב יפו" בלבד!

בשנת 1949 הועלו עצמות הרצל לישראל והובאו לקבורה בַּגְּפֶל אֶ-שְׁרָפָה שבדרום-מערבה של ירושלים. בנובמבר 1951 החליטה ועדת השמות הממשלתית לקרוא לו "הר הרצל" - ואף זה שם אחד ויחיד, עד היום, שקבעה ועדת השמות הממשלתית לזכר "חוזה המדינה"! גם עיריית ירושלים הגשימה סוף-סוף את משאלתה, כשנתנה את השם "שדרות הרצל" לרחוב המוליך ממבואות העיר במערב לעבר הר הרצל.

על ירידתו של "שער הרצל" אפשר ללמוד מבדיקתם של שמות הרחובות ביישוביה העירוניים של ישראל. עד קום המדינה הייתה בהם השלישייה הפותחת "רחוב ז'בוטינסקי" (ב-85 אחוז מן היישובים),

מועצה אזורית זו את השם "חבל אשכול", לזכרו של לוי אשכול! ממש כך אירע גם להחלטתה החגיגית של עיריית ירושלים העברית, כשלושה שבועות לאחר הכרזת העצמאות, להחליף את שמו של "רחוב יפו" ולקרוא לו "רחוב הרצל" (יוני 1948). שירות המפות של צה"ל מיהר באותם ימים להוציא את המפה העברית של ירושלים, בקנה מידה 1:10,000 - ובגיליון המזרחי שלה (ו) צוין "רחוב הרצל (יפו)". גם שלטי הרחוב החדשים הכריזו על "רחוב הרצל", אך בשל שמרנותם העיקשת של בני ירושלים הוחזרה עטרה ליושנה - והגיליון המערבי (ii) של אותה מפה כבר

"רחוב הרצל" (76 אחוז) ו"רחוב רוטשילד" או "הנדיב" (46 אחוז). ואילו לאחר 1948 ניתנו השמות הללו ביישובים עירוניים חדשים בסדר עדיפות שונה: "רחוב הרצל" ב-62 אחוז מהם, "רחוב ז'בוטינסקי" ב-52 אחוז ו"רחוב רוטשילד/הנדיב" ב-10 אחוזים.

מתברר אפוא שרבים עדיין זוכרים להרצל את חונו ומוסיפים לתת לו את הכבוד המגיע לו. אלא שתחילה, כזכור, היה "הרצל" (Herzl, מלשון Herz = "לב" בגרמנית) בלב פנימה, ואילו במרוצת השנים התגלגל ב"הרצלים" (שטרי כסף בני 100 ל"י לשעבר)...